

34. Заключний акт Віденського конгресу 1815 р. — Режим доступу: <http://www.hrono.ru/dokum/vena1815.html>.
35. Коппель О. А. Міжнародні системи. Світова політика / О. А. Коппель, О. С. Пархомчук. — К. : ФАДА, ЛТД, 2001. — 224 с.
36. Протопопов А. С. История международных отношений и внешней политики России (1648–2005) / Протопопов А. С., Кузьменко В. М., Елманова Н. С. — М. : Аспект-Пресс, 2006. — 399 с.
37. Філінюк А. Г. Торговельно-економічні зв'язки Правобережної України в умовах інкорпорації та геополітики Російської імперії (кінець XVIII — 50-ті роки XIX ст.) : монографія / А. Г. Філінюк, Т. В. Ігнат'єва. — Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний університет, редакційно-видавничий відділ, 2007. — 316 с.
38. Алексеева И. В. Геополитика в России. Между Востоком и Западом (конец XVIII — начало XX в.) / Алексеева И. В., Зеленев Е. И., Якунин В. И. — СПб. : С.-Петербург. ун-т, 2001. — 304 с.
39. Грушевський М. На порозі нової України. Статті і джерельні матеріали / М. Грушевський ; ред. і вст. стаття А. Винара. — Нью-Йорк-Львів-Київ-Торонто-Мюнхен, 1992. — 278 с.
40. Россия и Черноморские проливы (XVIII — XX столетия). — М. : Международные отношения, 1999. — 560 с.

The article represents investigation of Russian empire geopolitics and geopolitical interests of end XVIII age at Vienna congress. The pays attention to geopolitical manipulations of Ukrainian lands as means of achievement European and world domination.

Key words: geopolitics, Vienna congress, Ukrainian earths, Russian empire.

Отримано 07.04.11

УДК 329(09)

А. В. Найчук

ГЕНЕЗИС ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ: ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА

В статті з'ясовуються і аналізуються історичні аспекти становлення громадських організацій.

Ключові слова: громадські організації, асоціація, масонська ложа, лицарський орден, церковний орден.

Громадські організації, що є елементом недержавної влади, відіграють значну роль як система протидії державній владі, яка виконує функції зворотного зв'язку в системі саморегуляції соціального організму країни. При цьому взаємодія між об'єднаннями громадян та органів влади може набувати, як свідчать історичні факти, різних форм. Практичний матеріал про об'єднання людей зі спільними

поглядами на природу, суспільство, літературу, можна знайти в соціальній структурі давніх суспільств, Середньовіччя, у Новий час. Такими об'єднаннями, виходячи з того, що громадські організації — добровільні масові об'єднання громадян, які виникають внаслідок їхнього вільного волевиявлення на основі спільних інтересів та завдань [1, с. 76], можна вважати філософські школи, релігійні та лицарські ордени, різноманітні таємні організації та суспільно-політичні клуби. Із зростанням соціально-політичної культури, розвитку демократичних засад суспільства проявляється тенденція розширення розмаїття громадських організацій та їх впливу на соціально-політичне життя країни. Окремі положення зазначеної проблеми знайшли відображення у працях М. Еліаде, Ж. Руа, Дж. Робінсона, О. Дугіна, Б. Сушинського, В. Смирнова, С. Карпачова, А. Колодій, О. Крижановської.

Метою даного дослідження є системний аналіз становлення та розвитку громадських організацій.

Суспільство Традиції вбачало в реальності (соціальної, політичної, історичної тощо) дві частини: зовнішню (видиму) і внутрішню (невидиму). Внутрішнє, невидиме пояснює зовнішнє і постає більш сутнісним та первісним. Спроектуювши даний підхід на вчення про людину, формується традиційне уявлення про людину, в основі якої лежать дві складові: тіло і душа. Субстанція душі виступає первинною і визначальною, субстанція тіла — другорядною. Душа живе довше тіла, це невидимий зміст людського буття [2, с. 19]. Виходячи із позитивного змісту онтології невидимого вибудовується соціальна структура традиційного суспільства. Онтологія таємного, вшанування невидимого визначає сутність і первісне уявлення про функції «таємних об'єднань» давніх суспільств.

Таємні об'єднання являють собою закрити форму людей, які вирішували в таємниці певні питання, не посвячуючи решту в те, що вони роблять. Досить часто засекречувався сам факт існування такої організації [3]. В усіх типах традиційного суспільства таємні об'єднання являють собою об'єднання груп священників, жреців, чаклунів, магів тощо. Вони є таємними, тому що займаються потаємними сторонами буття. Воно є невидимим, бо має справу з невидимим. Відтак характер таємниці в структурах традиційного суспільства обумовлений тим, що він оперує з невидимими реальностями глибинної онтології і через концентрацію уваги на них вибудовує такі ж невидимі, скритні методики, вислизаючи від нормативів здорової раціональної оцінки. Вступ в таємну організацію відбувався через

перехід «із світу тіла в світ душі» та символізувався новим народженням [4, с. 128].

У давніх народів таємні об'єднання складали основу суспільного життя. Існували таємні організації професійного напрямку (риболовів, мисливців) та специфічні: чоловічі і жіночі організації.

Зміст таємних об'єднань професійного напрямку впливає із загального міфологічного комплексу, за який відповідає «головна таємна організація» або жреці. Відповідно професійні об'єднання, таємні союзи на професійній основі були конкретизацією або специфікацією міфологічних моделей, існуючих саме в жрецьких організаціях. Серед усіх типів таких об'єднань завжди було центральне ядро, те загальне, з якого випливало усе конкретне, приватне. Таємна організація жреців була загальним елементом, професійна таємна організація — приватним. Тому, в ритуалах жреців зустрічаються елементи професійної діяльності: мисливські, риболовецькі знаряддя [4, с. 131-132].

Із стародавніх суспільств беруть свій початок і жіночі таємні об'єднання. В Індії існувала релігійна громада прихильниць чорної богині Калі — «дакени». Дана таємна громада агресивного феміністичного напрямку, яка в певному екстатичному стані практикувала священне насилля над чоловіками. В Римі існувала таємна організація охоронців таємного вогню — «весталок» [4, с. 130; 5, с. 579-581]. Отже, стародавній світ характеризується зародженням перший об'єднань — таємних організацій, які існували в контексті загального соціуму і вибудовувались за специфікою своєї діяльності.

Становлення та розширення функцій держави в житті суспільства призвело до формування нових суспільних стосунків — майнової нерівності, незахищеності як бідної, так і панівної верств населення від сваволі імператорів та бюрократії, посилення антагонізму між людиною та державою. Як наслідок, на «атомізацію» індивідуального буття та його підкоренність державі відбувається переоцінка традиційних і поява нових форм соціального зв'язку та спілкування індивідів. Саме в даний час формуються в стародавніх Греції та Римі різноманітні спілки, свого роду громадські організації, які отримали назву — «гетерії», «фіаси» (Греція); «колегії», «асоціації» (Рим). Це своєрідні соціальні, психологічні, духовні «сховища», які відігравали певну компенсаторну роль, де людина мала змогу повернути собі втрачене «відчуття належності». Основними із головних практичних функцій зазначених вище організацій і записаних в статуті були: зобов'язання забезпечувати захист станових

і професійних інтересів своїх членів, а також колективні здійснення культу. Колегії мали своїх богів покровителів: металурги, ковалі — Юпітера Максимуса Оптимуса; кравці, теслярі — Геркулеса тощо [6, с. 11].

Вважається, що виникненню й поширенню християнських громад та їхній інтеграції в суспільне життя сприяли саме традиції громадського самоврядування, що їх репрезентували колегії, асоціації. Багато хто з римлян сприймав перших християн як одну з численних асоціацій, або як таємну гетерію [6, с. 12]. У формуванні даних поглядів є певний резон. За О. Дугіним православне християнство пройшло у своєму розвитку три періоди: донікейський (катакомбний); візантійський і поствізантійський [4, с. 220, 236-237]. Саме перший період — катакомбний (33 р. — IV ст.) являє собою нонконформістську (позиція непогодження із загальноприйнятими установами в політиці, культурі, мистецтві тощо) таємну общину. Будучи нонконформним, християнство заперечує як громадянську сакральність Риму, так і релігійні догмати іудаїзму. Головна мета — це порятунок общини обраних у світі через церковне колективне «таїнство». В основні об'єднання індивідів лежала належність до церкви Христа.

Процес інтернаціоналізації суспільного і духовного життя в римській імперії (пов'язаного із завоюваннями), характеризувався із зміною світогляду. Держава, громади-поліси перестають сприйматися як основа добробуту, впорядкованості, гармонії. Кожна людина, від громадянина до раба, опинилася фактично із власними проблемами, пов'язаними із питаннями індивідуального виживання. Проте підходи вирішення проблеми виживання були вже не «коментаторського», не спекулятивного толку, а носили суто практичний характер, вирізнялися своєю прагматичністю [7, с. 156-157]. Тому засобами вирішення індивідуальних проблем, досягнення певної рівноваги та знаття напруги у житті стають різні товариства, в тому числі філософські школи. Філософія того часу вибудовувала перехід від теорії до практики, процес роз'єднання людини і громадянина, етики і політики. Новий спосіб філософствування знайшов своє відображення у філософських школах епікуреїзму, стоїцизму, скептицизму тощо.

Згідно з поглядами епікурійців, метою філософії є досягнення щастя людини. Щастя — у задоволенні. Проте Епікур писав: «Коли говоримо, що задоволення є кінцева мета, то розуміємо не задоволення розпусників і не задоволення в чуттєвій насолоді, як думає дехто, хто не знає, або не пого-

джується, або неправильно розуміє, але розуміємо свободу від тілесних страждань і душевних тривог» [8, с. 244].

На іншій основі вибудовувалася цінність життя людини у філософії стоїцизму. Якщо епікуреїзм прагне вирвати людину із «лещат необхідності», то для стоїцизму необхідність (фатум, доля) непорушна і позбавитися її неможливо. Дія людей відрізняється лише тим, що одні діють добровільно, а інші з примусу вибудованої для них необхідності. Тобто доля веде того, хто добровільно їй підкоряється, і веде силоміць тих, хто нерозумно і безрозсудливо їй суперечить. Жити мудро, добродібно означає вести життя смиренно і покійно, відповідно вибудованій необхідності (долі) [9, с. 482, 486-487, 491; 6, с. 14]. Проте, незважаючи на явний песимізм, етика стоїків орієнтована на альтруїстичний принцип обов'язку і безстрашність перед ударами долі.

Заслуговує на увагу, в контексті нашого дослідження, така еліністична філософська школа як скептицизм. Родоначальником скептицизму вважається Піррон із Еліди, який сформував оригінальну позицію, що склала основу поглядів даної школи: «ми нічого не знаємо, навіть самого факту — знаємо ми чи не знаємо, і взагалі, існує що-небудь, чи ні» [10]. Тобто, про властивості речей ми нічого не знаємо, а цінністю теоретичних знань є не те, як існує світ, а те, як потрібно жити в цьому світі, щоб досягти щастя, а правильне ставлення до речей — утримання від категоричних суджень, саме так можна досягти атараксії [11, с. 108-109].

Отже, для ранніх організацій характерним було звернення людини до власних життєвих потреб: соціальних, етичних, релігійних. Проблеми індивідуального і колективного виживання, впровадження в життя та його облаштування вирішувалися через звернення людини до її внутрішнього світу.

Слід зазначити, що в процесі формування перших об'єднань основну роль відігравали представники двох груп: жреців (священників) та виконавців (воїни, мисливці, рибалки тощо). Саме від їх взаємодії та діалектичної співвідкореності залежала найвищою мірою система суспільства. «Жреці», як уже зазначалося, формують і коментують священні книги, міфи та легенди, тлумачать священні вчення. Роль «виконавців» — впроваджувати все це в конкретну реальність. Досить виразно даний підхід представлений в Середньовіччі і пов'язаний з формуванням лицарських орденів та масонства. Ми не будемо зупинятися на дискусіях співвідношення лицарських орденів та масонства і

концепціях виникнення масонства [13, с. 24-25; 18, с. 17]. Метою нашого дослідження є характеристика їхньої діяльності через призму людина — суспільство — держава.

Лицарство («рицар» в романських мовах означає «кавалер») було сформовано із статутів таємних товариств, військових, національних та релігійних традицій, побудоване на порядку («орден» з латинської «ряд», «порядок») в побуті та світогляді кожного народу. Щоб зрозуміти масштаби та роль лицарських орденів в Середньовіччі, зупинимося на їх класифікації. Так, французький дослідник Ж. Руа у праці «Історія лицарства» пропонує такі «розряди»:

1. Легендарні лицарські об'єднання, які існують лише в романах (Лицарі Круглого Столу);

2. Історичні Ордени, які у своїй більшості виникли в часи Хрестових походів з метою визволення Гробу Господнього, коли християни об'єднувалися у спільне військо і йшли в Палестину. Саме в цей період відбувалося формування Лицарських Орденів, які відрізнялися за певними особливостями і вносили кожен посильний внесок у всесвітню історію народів (Орден Святого Іоанна Єрусалимського, Тевтонський Орден, Мальтійський Орден);

3. Почесні Ордени, в основі яких лежить не якась особлива діяльність, а винагородження загальних заслуг (Орден Золотого Руна, Орден Підв'язки) [12, с. 225-226].

Більш детальну характеристику типів лицарських Орденів дає український науковець Б. Сушинський, хоча, як зазначає автор, «поділ цей буде умовним, оскільки в діяльності деяких Орденів можна віднайти ознаки одразу кількох типів»: чернечо-лицарські; лицарсько-чернечі; лицарські військово-чернечі; лицарські чернечо-військові; лицарські військово-політичні; лицарські духовно-лицарські; світські духовно-лицарські; кавалерські; лицарські релігійно-політичні; лицарсько-масонські; лицарсько-містичні; династичні [13, с. 75].

Щодо чернечих Орденів, їх особливістю є те, що вони постійно проживали в монастирях і у них була відсутня зброя. Вони мали свої традиції, обряди, проте не здійснювали військових походів в мету змін політичного устрою, загарбання територій тощо. Члени Ордену займалися, керуючись статутом, доглядом за хворими в шпиталях, працювали на монастирських землях, жебракували.

На відміну від суто чернецьких чернечо-військові та військово-чернечі ордени мали свою специфіку. Вони зберігали свою первинну сутнісну ознаку, їх члени залиша-

лися ченцями і, здебільшого, жили в монастирях. Проте в першому випадку військова служба (охорона кораблів, караванів, арсеналів) мала другорядне значення, в другому, Орден мав яскраво виражені військові цілі. Прикладом служить Орден Храму або Орден Тамплієрів [14, с. 31].

Яскраво вираженим Орденем військово-політичного спрямування були Лицарські військово-політичні ордени (Орден Мечоносців, Тевтонський та Лівонський Орден) [13, с. 77-78]. Вони формувалися з воїнів, воїнська атрибутика поєднувалася з атрибутикою релігійною. В їхню інфраструктуру входили храми, монастирі, шпиталі. Кінцева мета їхньої діяльності — утворення власної держави (орденської держави) [13, с. 78].

Специфічною ознакою військових духовно-лицарських орденів було те, що вони в повній мірі не були ні релігійними, ні військовими. Релігійно-культурні споруди, які знаходилися під їхньою опікою, слугували лише закладами для моління та шпиталями. Лицарське буття складало систему поглибленого духовного самовдосконалення, котре обов'язково передувало самовдосконаленню фізичному, і зумовлювало це фізичне вдосконалення, націлюючи його на підготовку до стриманого, поміркованого, сповненого звитяги та випробовувань, мужнього життя воїна [13, с. 82]. Вони виробляли філософську базу, в основі якої лежав певний спосіб життя і мислення, ставлення до земних утіх й до смерті. Доводячи при цьому морально-етичні переваги до ореолу богообраності: «Істина хоробрість полягає в тому, щоб жити, коли правомірно жити, і вмерти, коли правомірно вмерти» (Дайодзі Юдзанге «Початкові основи військового мистецтва»).

Основна мета світських духовно-лицарських Орденів, — пізнання таємних знань про небесний і земний світи, вивчення історії та розвитку науки, відповідно генезису буття цивілізації, тому що випередження останньої у своєму розвитку є небезпечним для людського існування.

Усі Ордени до певної міри є релігійними, тому що підтримують обрану їхніми членами віру. Проте релігійно-політичні Ордени відрізняються від військово-політичних та військово-чернечих тим, що провідною метою їхньої діяльності є релігійний аспект: пропаганда своєї віри, відстоювання перед іншими вірами та політичними лідерами країн своєї віри, тощо. Там, де чернечо-військові, військово-чернечі, або військово-політичні Ордени діяли спочатку зброєю, а потім словом, там релігійно-політичні Ордени діють «словом Божим, словом правди» [13, с. 84-85].

Впливаючи при цьому на політичну сферу, досить часто за допомогою релігійно-політичних інтриг. Прикладом такої діяльності може слугувати Орден єзуїтів (офіційна назва товариства Христа). Гаслом «Товариства Христа», як визначає Г. Бемер на початковому етапі: «... було повернення мас, які покинули огорожу церкви. При допомозі яких засобів вони збиралися досягнути даної мети? Насамперед, забезпечити прихильність підростаючого покоління. Тому єзуїт в першу чергу має бути законовчителем. Він повинен виховувати у християнському вченні дітей, повинен укорінювати в них десять заповідей і символів віри і цим шляхом заставляти їх думати та жити відповідно із вченням церкви. До дорослих єзуїту найкраще підійти в образі духовника. Тому після закону вчительства, єзуїту необхідно звернути особливу увагу на проповідь. Проте народ у багатьох місцях відвик від проповіді, досить часто люди взагалі не ходять до причастя. Тому необхідно знову прищепити йому бажання сповідатися, а для цього єзуїт ніколи не повинен відпускати без причастя, хто приходить. На інших можна впливати в даному напрямі за допомогою проповідей, тому що проповідь є найбільш близьким та сприятливим шляхом до сердець мас. Тому єзуїт повинен усюди проповідувати, і як проповідник він завжди повинен прагнути бути зрозумілим для народу...» [15, с. 47-48].

Єзуїти-місіонери не обмежували себе Європою та Близьким Сходом, вони проникали в Індію, Японію, Китай. Більш того, в 1610 році в Парагваї була створена єзуїтами релігійна держава, яка проіснувала 150 років.

З посиленням свого впливу, єзуїти все частіше стали «влізати» в політику, що, власне, і стало причиною розформування ордена спеціальною папською булою від 1773 року [15, с. 5]. Саме політична їх діяльність залишила свій особливий світ у формуванні морально-етичних засад європейської цивілізації: єзуїтська мораль, єзуїтська підступність, єзуїтська дипломатія тощо.

При нагоді слід зазначити, що ще в Стародавньому Римі за спробу впливати на політику різних товариств призвело до їх закриття. Як згадував імператорський намісник Пліній Молодший, за часів імператора Трояна у римській провінції Віфінія були заборонені всі товариства-гетерії, включаючи товариство пожежників.

Лицарсько-містичні, таємні Ордени, на відміну від таємних політичних союзів, на думку Є. Черняка, характеризуються: системою посвячення, ритуалами, обрядами, безумовним підтриманням і цілковитим, закріпленим клятвени-

ми зобов'язаннями підпорядкування членів організації відповідним ідеологічно обґрунтованим нормам поведінки [16, с. 86]. Яскравим прикладом може слугувати «Товариство Сіону», яке ніколи не афішувало свою діяльність, переслідуючи одну мету: усілякими заходами захищати християнство, поширювати його на Схід та Захід, розбудовувати християнські лицарські Ордені, монастирі та товариства. Як зазначає Б. Сушинський, значна частина членів цієї організації ставала керівниками, або входила в керівний склад Тевтонського, Лівонського Орденів [13, с. 87].

Щодо династичних Орденів, то вони об'єднували осіб, які належали до одного монархічного або князівського роду незалежно від того, чи є він правлячим.

Відтак лицарські Ордені внесли значний вклад у формування суспільних відносин. Частково легалізовані, але із збереженням своїх традицій, вони об'єднували значну частину населення під егідою віри та суспільного статусу.

За тлумаченням «Політологічного енциклопедичного словника», масонство (від англ. *freemasonry* і франц. *franc maçon* — вільний каменярь) — релігійно-етичний рух, який має на меті «освітній» вплив на владні структури та проникнення в них [1, с. 194]. Проте масонство більш складне явище. В королівській масонській енциклопедії Англії висувається 20 теорій походження масонства: від біблейських патріархів, від часу будівництва Соломонового храму та від Хрестових походів [17, с. 7]. Однак, як зазначає О. Крижановська: «Насправді ж, масонський Орден найімовірніше виріс із середньовічної цехової організації, точніше — з корпорації каменярів-будівельників» [18, с. 15], пов'язуючи це із широкомасштабним будівництвом як церковним так і світським. Учасники будівництва селилися недалеко від об'єктів й зберігали свої мулярські інструменти в спеціальних приміщеннях-ложах — «праобраз пізніших масонських лож («майстерень»)» [18, с. 16].

В кінці XIV століття в англійських документах з'являється термін «франкмасон» («вільний каменярь») який спочатку слугував для виділення більш кваліфікованих робітників [19, с. 2; 17, с. 10]. Між різними артілями-ложами існували різноманітні зв'язки, а їхні робітники могли розраховувати на підтримку інших представників по професії. Також надавалася допомога артілей вдовам, людям старшого віку, дітям-сиротам [17, с. 10]. Середньовічні артілі будівельників мали свої ритуали, статут, суд та благодійну касу [19, с. 7-8].

Із змінами політичними, економічними, які відбулися під впливом Нідерландської, Англійської буржуазних

революцій середини XVII ст., відбулася і зміна суспільно-наукової парадигми, сформувався якісно новий етап історії — Новий час. В центр нової філософії стає наукове пізнання як головний засіб морального й соціального оновлення людства, утвердження гідності й могутності людини, як джерело її свободи і щастя.

Зміни в суспільно-політичному житті призвели до змін і в громадських об'єднаннях, в тому числі і масонстві. Як зазначає О. Крижановська: «Наприкінці Середньовіччя в спілки (гільдії) мулярів-будівельників почали вступати і інтелектуали, які не мали ніякого відношення до будівельної професії. Вони присвятили себе ліберальним починанням, займалися моралізаторством, маючи намір морально й духовно удосконалити себе й оточуючих. На зламі XVI — XVII ст. такі доброзичливці вже кількісно переважали в ложах...» [18, с. 16]. Таким чином, поряд з «оперативним масонством», тобто безпосередньо «будівельниками», сформувалося «масонство спекулятивне», інтелектуальне, яке спроектувало процес «будівництва церков» на ідеї «створення храму в душі людини», «собору» як символу ідеального «людського гуртожитку». Створення «оперативного масонства» призвело до формування масонської організації сучасного типу. При цьому «оперативне масонство» перестало існувати [17, с. 11].

В основу діяльності нових масонських товариств лягла традиційна середньовічна таємність, конспіративність. Саме в них прибічники суспільного прогресу вбачали можливість пропагування свої ідей в боротьбі з католицькою церквою та політичним тероризмом [18, с. 17]. Дані зміни надали можливість англійському науковцю Дж. Робінсону трактувати, що масонство це не гільдія будівельників, а опозиційна, захисна організація в протигагу державі та церкві [20, с. 267-279]. У 1662 р. в Лондоні було створено Королівське Товариство природничих наук, засновниками якого були представники «масонської ложі». Це було одне із перших легальних об'єднань, яке могло відкрито формулювати свої погляди [20, с. 235].

З часом масонські етичні принципи стали привабливими і для громадсько-політичних діячів, які прагнули звільнитися від догм старої ідеології (Д. Вашингтон, Г. Е. Лессінг, А. М. Б. Стендаль, Ш. Фур'є, П. Ш. Прудон, Р. Тагор, Ш. Л. Монтеск'є, Д. Ф. Рузвельт, Д. Р. Форд та ін.). Проте проголошений масонами принцип універсальності, духовного єднання в його практичному втіленні виявився значною мірою лицемірним. Єднання «вільних каменярів»

було скоріше ілюзорним, аніж реальним. Пройняті світлою кінцевою метою — будівництвом нового суспільства на засадах свободи — рівності та братства, масони не зреклися при цьому своїх конкретних соціальних і політичних уподобань і тому, в періоди суспільних збурень, як правило, опинялися в протилежних таборах і, «нітрохи не вагаючись стинали голови один одному» [18, с. 19].

В сучасному світі нараховується близько 5-6 млн. масонів, переважна більшість яких мешкає в США. Але масони не мають міжнародного органу, який об'єднував би усі ложі. Всесвітнє масонство є конгломератом національних автономних братств, які суттєво відрізняються за характером та спрямованістю своєї діяльності [1, с. 195]. Проте основою їхньої діяльності залишається боротьба за свободу людини від політичної та церковної тиранії. Частково при цьому масонські Ордени набувають статусу громадських організацій [21, с. 8]. Масони утворили ряд осередків громадської та гуманітарної діяльності — парамасонські організації, засновані «адептом Ордену Подем Гарісом Ротарі — клуб, Лайонс — клуб, Ліга прав людини та інші» [18, с. 161]. Метою їх є спрямована робота на захист гідного існування людини, свободи совісті та слова, громадських прав, демократичних інститутів.

Новий час характеризується формуванням та посиленням ролі національної держави. Вона узгоджує багатоманітні соціальні інтереси, упорядковує життєдіяльність суспільства, забезпечує його цілісність, утверджує відносини між людьми. Проте держава, як показує історія, не є абсолютним «позитивом», з її діяльністю пов'язано і багато негативного. Вона може зловживати своїм монопольним правом примусу і чинити насилля над суспільством. Держави можуть вводити жорсткі закони, обкладати громадян непомірними податками, здійснювати геноцид проти власних народів тощо. Негативні сторони функціонування держави проявляються не лише за тоталітарних політичних режимів, а й в демократичних країнах. Будь-яка, навіть найдемократичніша, держава прагне до розширення своїх повноважень і встановлення тотального контролю над суспільством.

З метою мінімізації негативних наслідків функціонування держави для суспільства людство напружувало низку теоретичних і практичних засобів. До них належить насамперед теорія демократії з її концепціями і принципами та їх практичною реалізацією. Особливе місце в даному контексті засобів впливу суспільства на державу посідає

теорія громадянського суспільства. В основі ідеї даної теорії лежить проблема відносин людини з політичною владою, суспільства з державою.

Практичне становлення інститутів громадянського суспільства як підструктури суспільної системи вибудувало свою внутрішню складову, до якої ввійшли: «добровільні громадські організації і громадські рухи, а також політичні партії на перших стадіях свого формування, поки вони ще не задіяні в механізмах здійснення влади; незалежні засоби масової інформації, які обслуговують громадські потреби та інтереси, формують і оприялюднюють громадську думку; громадська думка як соціальний інститут; в певному аспекті вибори та референдуми, коли вони служать засобом формування і виявлення громадської думки та захисту групових інтересів; залежні від громадськості елементи судової і правоохоронної системи (як-то суди присяжних, народні міліцейські загони тощо)» [22, с. 8]. Рейтинг демократизації, того чи іншого суспільства, залежить від рівня дієвості громадських організацій, тим паче суспільств перехідного періоду. Можливі розширення впливу громадських організацій на державні структури останнього є актуальною темою дослідження сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Політологічний енциклопедичний словник : навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів. — К. : Генеза, 1997. — 400 с.
2. Павленко Ю. В. Дохристиянські вірування давнього населення України : монографія / Ю. В. Павленко. — К. : Либідь, 2000. — 328 с.
3. Элиаде М. Тайные общества. Обряды инициации и посвящения / М. Элиаде ; пер. с фр. Г. А. Гельфанд ; науч. ред. А. Б. Никитин. — М.—СПб. : Университетская книга, 1999. — 356 с.
4. Дугин А. Г. Философия Политики / А. Г. Дугин. — М. : Арктогея, 2004. — 616 с.
5. Дугин А. Философия Традиции / А. Дугин. — М. : Арктогея-Центр, 2002. — 624 с.
6. Головащенко С. І. Історія християнства : курс лекцій : навч. посібник / С. І. Головащенко. — К. : Либідь, 1999. — 352 с.
7. Історія філософії в її зв'язку з освітою : підручник / за ред. Г. І. Волинки. — К. : Каравела, 2006. — 480 с.
8. Історія філософії : підручник для вищої школи. — Х. : Прапор, 2003. — 768 с.
9. Асмус В. Ф. Античная философия. — 2-е изд., доп. / В. Ф. Асмус. — М. : Высшая школа, 1976. — 543 с.
10. Аристотель. Сочинения : в 4 т. / Аристотель. — М. : Мысль, 1978. — Т. 2. — 687 с.

11. Секст Эмпирик. Сочинение: в 2 т. / Секст Эмпирик. — М. : Мысль, 1976. — Т. 1. — 400 с.
12. Руа Ж. История рыцарства. — 2-е изд. / Ж. Руа. — М., 2001 — 423 с.
13. Сушинський Б. Всесвітня історія лицарства / Б. Сушинський. — Одеса : Видавничий дім «ЯВФ», 2005. — 635 с.
14. Смирнов В. В. Чаша Господня. Воскресение тамплиеров / В. В. Смирнов. — М. : Вече, 2005. — 544 с.: ил. — (Тайные общества, ордена и секты).
15. Орден иезуитов: правда и вымысел // Сб. / сост. А. Лактионов. — М. : ООО «Издательство АСТ», 2004. — 539 [5] с. — (Историческая библиотека).
16. Черняк Е. Невидимые империи. Тайные общества старого и нового времени на Западе / Е. Черняк. — М. : Мысль, 1987. — 272 с.
17. Карпачев С. П. Тайны масонских орденов. Ритуалы «вольных каменщиков» / С. П. Карпачев. — М. : Яуза-пресс, 2007. — 352 с. — (Тайны масонства).
18. Крижановська О. О. Таємні організації: масонський рух в Україні / О. О. Крижановська. — К. : Наш час, 2009. — 200 с. — (Сер. «Невідома Україна»).
19. Масонство (репринтное воспроизведение издания 1915 года) : в 2-х т. — Т. 1. — М. : СП «ИКПА», 1991. — 255 с.
20. Робинсон Дж. Масонство. Забытые тайны / Дж. Робинсон. — М. : КРОН-ПРЕСС, 2000. — 480 с.
21. Уайт А. Новая энциклопедия масонства (великого искусства каменщиков) и родственных таинств / А. Уайт. — М. : Лань, 2003. — 480 с.
22. Колодій А. Ф. Історична еволюція громадянського суспільства та уявлень про нього (формування ідеалу) / А. Ф. Колодій // Електронний незалежний культурологічний часопис «І». — 2001. — № 21.

This article explicates and analyses historical facets of the public organization establishment.

Key words: public organization, association, the Masonic lodge, the order of the knighthood, the order of the church.

Отримано 14.02.11